

Diskutera

Ekonomi och konsumtionsfrågor i hem- och konsumentkunskap och samhällskunskap

Ekonomi och konsumtionsfrågor ingår både i ämnet hem- och konsumentkunskap och i samhällskunskap. I kursplanerna används delvis olika begrepp och i detta diskussionsunderlag använder vi begreppen *ekonomi* och *konsumtion*. Gemensamt för de båda ämnena är att begreppen kan förstås ur både ett individ- och ett samhällsperspektiv.

Hem- och konsumentkunskap

I kursplanen för hem- och konsumentkunskap fokuseras elevernas kunskaper om och intresse för arbete, ekonomi och konsumtion i hemmet. Undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om konsumtionens villkor, om sparande, krediter och lån. På så sätt ska eleverna ges förutsättningar att göra välgrundade val när det gäller privatekonomi och kunna hantera olika problem och situationer som en ung konsument kan ställas inför. Undervisningen kan med fördel integreras med frågor om jämställdhet och arbetsfördelning i hemmet samt frågor om miljö och livsstil.

Samhällskunskap

Enligt kursplanen i samhällskunskap syftar undervisningen till att eleverna ska utveckla kunskaper om hur individen och samhället påverkar varandra. Eleverna ska ges möjlighet att utveckla en helhetssyn på samhällsfrågor och samhällsstrukturer utifrån olika perspektiv varav ekonomiska aspekter är en central del. Genom kunskaper om privatekonomi och samhällsekonomi får eleverna möjlighet att utveckla förståelse för ekonomins betydelse både för sin egen och för andra människors livssituation. De får även möjlighet att sätta ekonomiska förhållanden i relation till sociala, mediala, rättsliga och politiska samhällsstrukturer.

Utvecklingspaket om ämnesövergripande arbete

Skolverket har tagit fram en film som ger exempel på hur en lärare i hem- och konsumentkunskap och en lärare i samhällskunskap hittat gemensamma beröringspunkter i sina ämnen kring privatekonomi och konsumentfrågor, och varför de valt att samarbeta och undervisa

ämnesövergripande.¹ Ett syfte med filmen är att inspirera till och visa på de möjligheter en ämnesövergripande undervisning kan ge. Ett annat syfte är att ge exempel på hur undervisningen i de båda ämnena kan lyfta frågor om ekonomi och konsumtion.

Tillsammans med filmen utgör det här diskussionsunderlaget ett stöd för lärare i hem- och konsumentkunskap och lärare i samhällskunskap för årskurserna 1-9. Syftet med underlaget är att stödja lärare i båda ämnena att självständigt eller tillsammans med kollegor reflektera över hur kursplanerna i hem- och konsumentkunskap och samhällskunskap rörande ekonomi och konsumtionsfrågor kan omsättas i undervisningen. Exemplet i filmen handlar om undervisning i årskurs 8, men kursplanernas innehåll möjliggör samverkan mellan de båda ämnena under hela grundskoleutbildningen. Diskussionsunderlaget kan användas i kombination med filmen eller helt fristående.

Inledande diskussionsfrågor

Diskussionsfrågorna kan användas som utgångspunkt för enskilda reflektioner eller för samtal kollegor emellan.

- Vilka tidigare erfarenheter har jag/vi av att undervisa om ekonomi och konsumtion? Vad har fungerat bra och vad har varit svårare att lösa?
- Vilka behov ser jag/vi att våra elever har när det gäller undervisning om ekonomi och konsumtion?
- Hur kan vi på vår skola jobba ämnesövergripande med ekonomi och konsumtion? Vilka för- och nackdelar medför det?

Ekonomi och konsumtionsfrågor i kursplanerna

Syfte

Syftet med hem- och konsumentkunskap är bland annat att:

... eleverna utvecklar kunskaper om och intresse för arbete, ekonomi och konsumtion i hemmet. / .../ Genom undervisningen ska eleverna få möjligheter att utveckla medvetenhet om vilka konsekvenser valen i hushållet får för hälsa, välbefinnande och gemensamma resurser. Undervisningen ska också bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om konsumtionens villkor, om sparande, krediter och lån. På så sätt ska eleverna ges förutsättningar att göra välgrundade val när det gäller privatekonomi och kunna hantera olika problem och situationer som en ung konsument kan ställas inför.

¹ Läraoplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 (nedan kallad Lgr 11), avsnitt 2.2: *Läraren ska organisera och genomföra arbetet så att eleven får möjlighet till ämnesfördjupning, överblick och sammanhang, och får möjlighet att arbeta ämnesövergripande*

Eleverna ska bland annat ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att:

- hantera och lösa praktiska situationer i hemmet, och
- värdera val och handlingar i hemmet och som konsument samt utifrån perspektivet hållbar utveckling.

(Ur Lgr11, kursplan i hem- och konsumentkunskap)

Syftet med samhällskunskap är bland annat att:

Undervisningen i ämnet samhällskunskap ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper om hur individer och samhällen påverkar varandra. Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla en helhetsyn på samhällsfrågor och samhällsstrukturer. I en sådan helhetsyn är sociala, ekonomiska, miljömässiga, rättsliga, mediala och politiska aspekter centrala.

Eleverna ska vidare ges möjlighet att utveckla kunskaper om samhällsvetenskapliga begrepp och modeller.

Genom undervisningen i ämnet samhällskunskap ska eleverna bland annat ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att:

- reflektera över hur individer och samhällen formas, förändras och samverkar,
- analysera samhällsstrukturer med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp och modeller,

(Ur Lgr11, kursplan i samhällskunskap)

Centralt innehåll

Kursplanen i hem- och konsumentkunskap anger i samtliga årskurser centralt innehåll som anknyter till privatekonomi och konsumentfrågor. I årskurs 1-6 och 7-9 finns detta innehåll främst i kunskapsområdet *konsumtion och ekonomi*. Det kan också vara värdefullt att koppla privatekonomi och konsumentfrågor till andra kunskapsområden i det centrala innehållet så att eleverna får göra ekonomiska och konsumentetiska överväganden i samband med *mat, måltider och hälsa* samt *miljö och livsstil*. Nedan följer sådant centralt innehåll som direkt behandlar privatekonomi och konsumentfrågor.

Även kursplanen i samhällskunskap anger i samtliga årskurser centralt innehåll som anknyter till privatekonomi och samhällsekonomi. I årskurs 1-3 finns detta innehåll under kunskapsområdet *att leva i världen*. I årskurs 4-6 och 7-9 återfinns innehåll om privatekonomi tillsammans med samhällsekonomiska frågor huvudsakligen i kunskapsområdet *Samhällsresurser och fördelning*. Det är också nödvändigt att koppla ekonomi till andra kunskapsområden i det centrala innehållet så att eleverna *ges möjlighet att utveckla en helhetsyn på samhällsfrågor och samhällsstrukturer*. Nedan anges centralt innehåll som på ett direkt sätt handlar om ekonomi och konsumtion:

Centralt innehåll – åk 1-6 hem- och konsumentkunskap	Centralt innehåll – samhällskunskap
<p><i>Konsumtion och ekonomi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ungas ekonomi, sparande och konsumtion. • Skillnaden mellan reklam och objektiv konsumentinformation. • Jämförelser av några vanliga varor, till exempel utifrån jämförpris. <p><i>Miljö och livsstil</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Val och användning av varor och tjänster som används i hemmet och hur de påverkar miljö och hälsa. 	<p>I årskurs 1-3</p> <p><i>Att leva i världen</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pengars användning och värde. Olika exempel på betalningsformer och vad några vanliga varor och tjänster kan kosta. <p>I årskurs 4-6:</p> <p><i>Sambällsresurser och fördelning</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Privatekonomi och relationen mellan arbete, inkomst och konsumtion. • Ekonomiska villkor för barn i Sverige och i olika delar av världen. Några orsaker till, och konsekvenser av, välstånd och fattigdom.

Centralt innehåll – åk 7-9 hem- och konsumentkunskap	Centralt innehåll – åk 7-9 samhällskunskap
<p><i>Konsumtion och ekonomi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ungas privatekonomi, till exempel att handla över Internet, att låna pengar, att handla på kredit eller avbetalning och att teckna abonnemang. • Hushållets ekonomi och att beräkna kostnaden för boende, konsumtion, resor och krediter. • Konsumenters rättigheter och skyldigheter. • Reklamens och mediernas påverkan på individers och grupper konsumtionsvanor. • Ställningstaganden vid val av varor och tjänster, till exempel vid inköp av kläder, livsmedel och resor utifrån perspektiven ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet. • Jämförelser av produkter utifrån några olika aspekter, till exempel pris och kvalitet. <p><i>Miljö och livsstil</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Hur livsmedel och andra varor produceras och transporteras och hur de påverkar miljö och hälsa. • Hur man kan hushålla med och ta vara på livsmedel och andra förbrukningsvaror i hemmet. • Aktuella samhällsfrågor som rör privatekonomi, mat och hälsa. 	<p><i>Individer och gemenskaper</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Svenska välfärdsstrukturer och hur de fungerar, till exempel sjukvårdssystemet, pensionssystemet och arbetslöshetsförsäkringen. Vilket ekonomiskt ansvar som vilar på enskilda individer och familjer och vad som finansieras genom gemensamma medel. <p><i>Sambällsresurser och fördelning</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Hur hushållens, företagens och det offentliga ekonomien hänger samman. Orsaker till förändringar i samhällsekonomin och vilka effekter de kan få för individer och grupper. • Arbetsmarknadens och arbetslivets förändringar och villkor, till exempel arbetsmiljö och arbetsrätt. Utbildningsvägar, yrkesval och entreprenörskap i ett globalt samhälle. Några orsaker till individens val av yrke och till löneskillnader. • Skillnader mellan människors ekonomiska resurser, makt och inflytande beroende på kön, etnicitet och socioekonomisk bakgrund. Sambanden mellan socioekonomisk bakgrund, utbildning, boende och välfärd. Begreppen jämlikhet och jämställdhet.

Ur Lgr11, kursplan i hem- och konsumentkunskap respektive kursplan i samhällskunskap

Kunskapskrav

Följande delar av kunskapskraven för hem- och konsumentkunskap och samhällskunskap är relaterade till de delar av syfte och centralt innehåll som berör frågor om ekonomi och konsumtion. Beroende på arbetsområdets upplägg, innehåll och frågeställningar kan även andra delar av kunskapskraven användas för att bedöma elevernas kunskaper.

I slutet av årskurs 3

Kunskapskrav för godtagbara kunskaper i slutet av årskurs 3 i samhällskunskap
Eleven beskriver även några olika betalningsformer och anger vad några vanliga varor och tjänster kan kosta.

Kunskapskrav i slutet av årskurs 6

Betyget A - hem- och konsumentkunskap	Betyget A - samhällskunskap
Eleven kan föra välutvecklade resonemang om relationen mellan konsumtion och privatekonomi samt om några vanligt förekommande varor och jämför då varorna utifrån deras pris och påverkan på miljö och hälsa. Dessutom för eleven välutvecklade resonemang om skillnader mellan reklam och konsumentinformation.	Eleven har mycket goda kunskaper om olika samhällsstrukturer. Eleven visar det genom att undersöka hur sociala, mediala, rättsliga, ekonomiska och politiska strukturer i samhället är uppbyggda och fungerar och beskriver då komplexa samband inom olika samhällsstrukturer. I beskrivningarna kan eleven använda begrepp på ett väl fungerande sätt. Eleven kan utifrån något givet exempel föra välutvecklade och nyanserade resonemang dels om hur individer och grupper kan påverka beslut på olika nivåer, dels om förhållanden som begränsar människors möjligheter att påverka.

Ur Lgr11, kunskapskrav i hem- och konsumentkunskap och samhällskunskap.

Kunskapskrav i slutet av årskurs 9

Betyget A - hem- och konsumentkunskap	Betyget A - samhällskunskap
<p>Eleven gör jämförelser mellan olika konsumtionsalternativ och för då välutvecklade resonemang med god koppling till konsekvenser för privatekonomi. Eleven kan beskriva och föra välutvecklade resonemang om grundläggande rättigheter och skyldigheter för konsumenter och ge exempel på hur de används i olika konsumtionssituationer.</p> <p>Eleven kan föra välutvecklade och väl underbyggda resonemang kring konsekvenser av olika konsumtionsval och handlingar i hemmet utifrån frågor som rör en hållbar social, ekonomisk och ekologisk utveckling.</p>	<p>Eleven har mycket goda kunskaper om olika samhällsstrukturer. Eleven visar det genom att undersöka hur sociala, mediala, rättsliga, ekonomiska och politiska strukturer i samhället är uppbyggda och fungerar och beskriver då komplexa samband inom och mellan olika samhällsstrukturer. I beskrivningarna kan eleven använda begrepp och modeller på ett väl fungerande sätt. Eleven kan föra välutvecklade och nyanserade resonemang om hur individer och samhällen påverkas av och påverkar varandra och beskriver då komplexa samband mellan olika faktorer som har betydelse för individers möjligheter att påverka sin egen och andras livssituation.</p>

Ur Lgr11, kunskapskrav i hem- och konsumentkunskap och samhällskunskap

Planera ett arbetsområde

Frågorna nedan kan ligga till grund för en konkret planering av undervisning om ekonomi och konsumtion för ämnena hem- och konsumentkunskap och samhällskunskap.

- Vilka av läroplanens övergripande mål ska arbetsområdet bidra till att eleverna ges möjlighet att nå?
- Vilka ekonomiska frågor är särskilt aktuella för elevgruppen, och hur kan de tas upp i undervisningen?

- Vilka ämnesspecifika förmågor kan undervisningen om ekonomi och konsumtion i respektive ämne ge utrymme för att utveckla, och vilka vill vi fokusera på?
- Vilka frågor som berör ekonomi och konsumtion kan arbetsområdet behandla?
- Vilka delar av det centrala innehållet i respektive ämne berör ekonomi och konsumtion och hur kan de olika delarna kombineras? Här ger vi några exempel men det går givetvis att kombinera innehållet på olika sätt, eller att behandla olika delar var för sig
 - hur kan till exempel *ungas ekonomi, sparande och konsumtion* kombineras med *planering och organisering av arbetet vid tillagning av måltider och andra uppgifter i hemmet* och/eller med *val och användning av varor och tjänster som används i hemmet och hur de påverkar miljö och hälsa* (årskurs 1-6 hem- och konsumentkunskap)?
 - eller,
 - hur kan innehållet om *svenska välfärdsstrukturer och hur de fungerar / ... /* sättas i relation till innehållet i kunskapsområdet *Sambällsresurser och fördelning* (årskurs 7-9 samhällskunskap)?
- Hur kan innehållet om ekonomi och konsumtion kombineras med undervisningen i andra ämnen så att eleverna får möjlighet att uppfatta kunskapsområdet som en helhet?²
 - ett exempel på det kan vara att *jämförelser av några vanliga varor, till exempel utifrån jämförpris* (årskurs 1-6, hem- och konsumentkunskap) kombineras med *pengars användning och värde / ... / olika exempel på betalningsformer och vad några vanliga varor och tjänster kan kosta* (årskurs 1-3, samhällsorienterande ämnen).
 - ett annat exempel kan vara att *hushållets ekonomi och att beräkna kostnader för boende, konsumtion, resor och krediter* (årskurs 7-9 hem- och konsumentkunskap) kombineras med *Hur hushållens, företagens och det offentliga ekonomi hänger samman / ... / orsaker till förändringar i samhällsekonomin och vilka effekter de kan få för individer och grupper* (årskurs 7-9, samhällskunskap).
- Hur ska undervisningen utformas så att eleverna ges möjlighet att utveckla de kunskaper och förmågor som kommer att bedömas?
- På vilka sätt kan eleverna vara delaktiga i planeringen av ett arbetsområde?
- Hur ska vi synliggöra relevanta begrepp och ämnesord i undervisningen?
- Hur kan vi arbeta formativt för att utveckla undervisningen och ge eleverna kontinuerlig återkoppling på sitt lärande?
- Vilka delar av kunskapskraven kommer bli aktuella att

² Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 i 2.2 *Läraren ska organisera och genomföra arbetet så att eleven får möjlighet till ämnes fördjupning, överblick och sammanhang, och får möjlighet att arbeta ämnesövergripande.*

använda i bedömningen av elevernas kunskaper, utifrån de förmågor som arbetsområdet syftar till att utveckla, och det centrala innehåll som ska behandlas?

- Hur ska undervisningen utformas så att det blir möjligt att bedöma elevernas kunskaper utifrån kunskapskraven? Vilka bedömningsaspekter³ kan vara relevanta för att bedöma kvaliteten i olika elevprestationer?

Uppföljning och utvärdering

Vilka fördelar såg vi med samarbetet kring planering och genomförande av undervisningen? För oss som lärare och för eleverna?

- Var det några delar i undervisningen som fungerade bättre än andra och i så fall vad var det som bidrog till det?
- Var det något som vi i vår kontinuerliga uppföljning av arbetsområdet såg behövde ändras för att eleverna skulle utvecklas i riktning mot målen?
- Kunde vi sammanfattningsvis se att eleverna utvecklade de kunskaper och förmågor som arbetsområdet syftade till?
- Vilka är våra lärdomar från arbetsområdet och vad kan behöva utvecklas i respektive ämne och i ett fortsatt gemensamt arbete?
- Kan vi se beröringspunkter mellan olika ämnen även kring andra områden, och därmed möjligheter att ytterligare bredda och fördjupa vår undervisning?

³ Med bedömningsaspekter avses det läraren mer konkret kan titta på för att bedöma kvaliteten i olika prestationer i relation till det innehåll som behandlas och uppgiftens utformning. Läs mer om bedömningsaspekter i Kommentarmaterial till kunskapskraven i samhällskunskap, stödmaterial *Bedömningsaspekter* eller i *Diskutera – kunskapskraven*. Samtliga dessa material finns på www.skolverket.se.